

АКТИВІЗАЦІЯ МОВЛЕННЄВИХ ЖАНРІВ ЗАСОБАМИ КОМПЕТЕНТІСНО СПРЯМОВАНОГО ПІДРУЧНИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

*Новосьолова Валентина,
канд. пед. наук, ст. наук. співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

Тези присвячено висвітленню особливостей роботи над формуванням вмінь, які спрямовані на активізацією мовленнєвих жанрів засобами компетентісно спрямованого підручника української мови. Акцентовано увагу на тому, що ефективність оволодіння такими вміннями залежить від зосередження уваги вчителів на засвоєнні учнями особливостей мовленнєвих жанрів і подальшому використанні їх у щоденній практиці. Авторкою проаналізовано дидактичну систему, вправи, завдання й запитання, які характеризуються спрямованістю роботи на досягнення кінцевих результатів.

***Ключові слова** – мовленнєві жанри, українська мова, компетентісно спрямований підручник, система вправ і завдань.*

Одним із пріоритетних завдань шкільної мовної освіти є формування компетентного мовця, що дасть змогу учням досягати особистих цілей за допомогою засвоєних мовних засобів у різних життєвих ситуаціях. Ефективне володіння мовним матеріалом не лише передбачає досягнення мовцями поставленої комунікативної мети, а й сприяє продукуванню ними власних висловлень відповідно до комунікативного наміру й ситуації спілкування. Учень у міжособистісній взаємодії в соціумі має навчитися спрямовувати спілкування в бік налагодження стосунків і запобігання конфліктних ситуацій, вправно й доцільно висловлювати привітання, співчуття, пропозицію, згоду/незгоду, застереження тощо. Ефективність оволодіння такими вміннями залежить від зосередження уваги вчителів на засвоєнні учнями особливостей мовленнєвих жанрів і подальшому використанні їх у щоденній практиці.

Аналіз останніх публікацій щодо актуальності досліджень теорії мовленнєвих жанрів, термінологічного апарату, типології мовленнєвих жанрів свідчить про те, що в сучасній лінгводидактиці спостерігаються численні праці з науковців ближнього зарубіжжя (Балашова Л., Бахтін М., Вежбіцька А., Гайда С., Дементьєв В., Карасик В., Леонтєв В., Маркова Л.,

Назарова Р., Паршина О., Сиротиніна О., Шаховський В. та ін.) і виявляється певний інтерес вітчизняних дослідників (Ф. Бацевич, Н. Голуб, І. Корольов, Л. Матусевич, І. Паславська, Р. Помірко, О. Селіванова та ін.). Попри посилений інтерес лінгвістів, культурологів, літературознавців, лінгводидактиків до цієї проблематики, дискусійним залишається теоретичне обґрунтування цієї категорії, питання класифікації та способів моделювання різних видів мовленнєвих жанрів.

За визначенням Л. Марусевич, «мовленнєвий жанр є комунікативною категорією організації мовного коду, певною типізованою моделлю, що включає лінгвальні та екстралінгвальні чинники розгортання комунікативної взаємодії учасників дискурсивної спільноти, які реалізують певні комунікативні наміри у межах типової комунікативної ситуації, ... становить складну сукупність мовленнєвих актів (у межах одного мовленнєвого жанру можуть реалізуватись кілька мовленнєві акти)» [4; 155].

Вагомими є публікації Н. Голуб, у яких науковицею обґрунтовано доцільність уведення мовленнєвих жанрів в освітній процес і запропоновано способи впровадження мовленнєвих жанрів у практику навчання української мови учнів закладів загальної середньої освіти [1].

На основі синтезування поглядів учених доходимо висновку, що для добору мовленнєвого жанру варто враховувати ситуацію спілкування; комунікативну мету; характер комунікації (офіційна чи неофіційна); сферу мовленнєвого спілкування (побутова, професійна, громадська, наукова, ділова та ін.); адресата (активний/пасивний; особистість/колектив/маса; чоловік/жінка; рівний/підлеглий; ровесник/молодший/старший; освічений/неосвічений тощо); кількість учасників спілкування [1; 13].

У чинній шкільній програмі «Українська мова» для учнів 10-11 класів [5] модернізовано зміст мовленнєвої змістової лінії і введено для вивчення мовленнєві жанри. Чинні підручники української мови для 10 класу (автори Н. Голуб, В. Новосьолова) [2], для 11 класу (автори Н. Голуб, О. Горошкіна, В. Новосьолова) [3] побудовані на засадах компетентнісного, особистісно

орієнтованого й діяльнісного підходів й містять систему роботи над активізацією мовленнєвих жанрів у мовленнєвій практиці учнів на уроках української мови.

Актуалізація передбачених у навчальних книжках мовленнєвих *інформаційних* (представлення, пояснення, інструкція, повідомлення), *діалогічних* (бесіда, телефонна розмова, листування), *оцінювальних* (похвала, осуд, рецензія, характеристика), *етикетних* (привітання, вибачення, відмова) жанрів у комунікативній взаємодії старшокласників сприятиме тому, аби їхнє мовлення було змістовним, цікавим, прогнозованим. Засобами підручників практичне впровадження мовленнєвих жанрів відбувається за допомогою текстів, ситуаційних вправ, методично доцільної системи завдань і запитань, які спрямовані на досягнення передбачених навчальною програмою кінцевих результатів. У підручниках подано необхідні для учнів пояснення, пам'ятки, алгоритми й зразки виконання завдань.

Оволодіння мовленнєвими жанрами дасть змогу здобувачам освіти сформувати міцні, щирі й відкриті приятельські міжособистісні стосунки.

Отже, упровадження мовленнєвих жанрів у шкільну практику здобувачів освіти є дієвим механізмом перетворення мовних знань і набутих умінь в ефективне володіння ними відповідно до комунікативного наміру й відповідної ситуації спілкування.

Ключові слова: мовленнєві жанри, ситуація спілкування, комунікативна взаємодія, підручник української мови.

Список використаних джерел

1. Голуб Н. Б. Мовленнєві жанри на уроках української мови у 8-9 класах. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 1. С. 13–19.
2. Голуб Н. Б, Новосьолова В. І. Українська мова: підручник для 10 класу закладів загальної середньої. Київ : Пед. думка, 2018. 196 с.
3. Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна, В. І. Новосьолова. Українська мова (рівень стандарту) підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Пед. думка, 2019. 232 с : іл.

4. Матусевич Л. М. Статус категорії «мовленнєвий жанр» у сучасній лінгвістиці. *Молодий учений*. 2017. № 4–3. С. 155–158.

5. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10-11 класи (рівень стандарту).

URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> [Дата звернення – 20.08.2019 р.].